

**ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ
ОСОБИСТОСТІ:
проблеми і перспективи**

15-16 жовтня
2003 року
м. Хмельницький

**МАТЕРІАЛИ ІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

Ireneusz Zawłocki. Kształcenie pracowni-ków socjalnych w Polskim systemie edukacji zawodowej.....	124
Джеджера К.В. Формування культури спілкування майбутніх спеціалістів: проблеми і перспективи.....	128
Рембач О.О. Культура ділового спілкування в професійній діяльності спеціаліста.....	138
Земський Ю.С. Формування історичної свідомості особистості як проблема і завдання вищої школи.....	143
Грейліх О.О. Професійне спілкування майбутніх вчителів.....	146
Коханко О.М. Формування педагогічної культури майбутнього соціального педагога.....	152
Шевчук Л.І. Професійні стандарти у системі підготовки педагога професійного навчання.....	158
Krzysztof Niewiadomski. Pracownik socjalny – kompetencje merytoryczne i osobowościovne Praca socjalna.....	163
Григорчук М.О., Мацюк І.Д. Особистість як суб'єкт міграційної політики в Україні.....	167
Черньонков Я.О. Професійна освіта як фактор формування професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови.....	175
Марцева Л.А. До проблеми виховання студентської молоді в технічному коледжі.....	183
Ворона Ю.В. Роль краєзнавчої роботи в формуванні особистісних якостей фахівця.....	188
Романюк Я.І. Система підготовки педагогічних кадрів для ПТО.....	194
Косюк М.М. Актуальні проблеми і досвід впровадження системи працевлаштування та адаптації до ринку праці майбутніх фахівців.....	199
Грицьва А.П., Станіславова Л.Л. Лінгвостилістичний аналіз тексту як засіб формування мовної особистості.....	204
Захарова Т.Й., Чернов О.В. Система освіти як фактор соціальної мобільності молоді.....	210
Секція II. Роль і місце трудового навчання в становленні особистості	
Побірченко Н.А. Становлення особистісної позиції молоді в умовах змін професійного середовища.....	214
Андрощук І.П. Вплив національних традицій на формування особистості учня у трудовому навчанні.....	221
Носаченко І.М. Економічне виховання учнів загальноосвітньої школи в процесі трудового навчання.....	227

УДК 378+316.454.52+159.9

Джеджера К.В.

Рівненський державний гуманітарний університет

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Здійснено спробу аналізу сучасного стану проблеми формування культури спілкування студентської молоді, представлено експериментальні результати щодо встановлення рівнів культури спілкування студентів гуманітарних спеціальностей та підготовленості педагогів до формування культури спілкування, запропоновано впровадження у навчально-виховний процес вищого закладу освіти організаційно-методичної системи формування культури спілкування майбутніх спеціалістів як одного із перспективних шляхів розв'язання проблеми.

Ключові слова: культура спілкування, психологічна культура спілкування, моральна культура спілкування, етикет, організаційно-методична система формування культури спілкування.

Реалії демократичної України вносять суттєві корективи у перебіг суспільних процесів, зумовлюють виникнення нових суспільних проблем, зміни у сприйнятті і розв'язанні вже відомих. Одна з них – спілкування, адже рівень культури спілкування виступає в якості обов'язкового критерію виміру культури суспільства, показником міцності, монолітності людської спільноти.

Філософське бачення сучасного людського буття ґрунтуються на осмисленні проблеми комунікації, інтерсуб'ектності як основних його феноменів. Філософія комунікацій підносить спілкування до рівня універсального надбання людства і необхідної складової суспільного життя.

Інформаційний вибух у суспільній реальності та пов'язаний з ним комунікативний поворот у філософії створили практичну та методологічну основу для окремого виділення проблеми спілкування в педагогіці. Зокрема Л. Ситниченко підкреслює: "... значення для педагогічної реальності спілкування пояснюється тією обставиною, що у спілкуванні не лише відкривається світ для людини, але й сама людина тут уперше досягає власної сутності; у спілкуванні людина доходить до сутності не лише зовнішнього, а насамперед свого внутрішнього світу" [1, с. 130].

Для системи вищої освіти це означає посилення уваги до питання підвищення рівня культури спілкування студентів – майбутніх

фахівців, оскільки професійна діяльність вимагає неодмінного розуміння людей, їхніх особливостей, побудови успішних стосунків з ними.

Розв'язання окресленої проблеми вимагає розгляду її стану в сучасних умовах розвитку суспільства, виявлення оптимальних шляхів посилення культурної освітньої функції, їх конкретизації в реальних умовах навчально-виховного процесу вузу з урахуванням концептуальних, інструментальних та методологічних принципів гуманістично-інноваційної освіти.

Вивчення теоретичних джерел, в котрих розглядається сутність феномену культури спілкування [2], виділення її психологічної основи [3], етико-морального аспекту [4], визначення шляхів і можливостей формування культури спілкування (або окремих її компонентів) студентів вищих навчальних закладів [5] дозволило зробити окремі узагальнення, а саме:

1. Протягом останніх років спостерігається посилення уваги до проблеми формування культури спілкування в усіх ланках освіти, що відображене у зростаючій кількості наукових праць і практичних пошукув. Зокрема, зроблено спроби визначення й розкриття поняття "культура спілкування", на підставі яких можливо стверджувати, що даний феномен є складовою духовної культури особистості, визначається розвиненістю культури взаємодії та взаємовідносин між людьми, усвідомленим ставленням до всіх сторін (комунікативної, інтерактивної, перцептивної), функцій (інформативно-комунікативної, регулятивно-комунікативної, афективно-комунікативної) та видів спілкування [6]. Смислове наповнення поняття поглибується визнанням інтегративності культури спілкування, внутрішня сторона якої представлена психологічною й моральною культурою спілкування, а зовнішня – сукупністю стандартних правил поведінки (етикетом) [7]. При цьому моральну культуру спілкування розуміють як вираження моральної свідомості, поведінки й системи відносин особистості з оточуючими у відповідності з засвоєними принципами і нормами моралі, а психологічну культуру спілкування – як здатність до пізнання себе й інших та взаємодії з людьми, керування своїми психічними функціями й поведінкою на основі засвоєної системи психологічних знань [8].

2. Формування культури спілкування сучасного спеціаліста входить до кола найактуальніших завдань вищої школи і є складовою професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Без сумніву, культура спілкування – суттєво необхідна професійна якість особистості. Однак, існуюча система професійної підготовки не завжди і не в повній мірі забезпечує досягнення її належного рівня кожним студентом.

Дослідження В. Каплинського, Н. Статінової свідчать, що з причини низької комунікативної культури випускники вищих навчальних закладів частіше стикаються з труднощами у ситуаціях, котрі вимагають орієнтації у взаєминах, комунікативної компетенції, застосування комунікативних вмінь, ніж у випадках, які потребують знання спеціальних предметів [9].

Основна причина такого становища криється в превалюванні у вищій освіті завдань вузької професійної спрямованості, внаслідок чого з'являються добре підготовлені спеціалісти вузьких галузей трудової діяльності, які попри це мають невисокий рівень загальної культури, зокрема культури спілкування. З цього приводу вважаються справедливими слова О. Баскакова: "...багато наших бід сьогоднішніх не від нестачі спеціалістів, а через дефіцит культурних освічених інтелігентних людей з вищою освітою, особистостей, які *николи* не дозволяють собі бути поганим спеціалістом, непорядною людиною" [10, с. 16].

3. Актуальність проблеми формування культури спілкування посилюють гуманістичні зрушения в освітній сфері. Це зумовлює нагальну необхідність підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю до особистісно зорієнтованого спілкування, яке, за М. Богдановою, визначається зосередженістю на повнішому задоволенні пізнавальної потреби особистості як суб'єкта пізнання, доцільному вирішенні задач розвитку її особистісних функцій, націленістю на допомогу "в становленні суб'ектності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвого самовизначення" та створення умов для такого розвитку з урахуванням особливостей кожної людини [11, с. 6].

Проте у сучасній практиці організації навчально-виховного процесу доволі часто зберігається імперативне, маніпулятивне спілкування, яке і виступає зразком для формування культури спілкування студентів, а перехід до діалогічного, полісуб'ектного спілкування, основаного на довірі, повазі до партнера незалежно від його віку, досвіду і статусу, відбувається вкрай повільно.

Виявлені нами суперечності дозволяють констатувати той факт, що проблема формування культури спілкування, не зважаючи на створені методологічні та теоретичні передумови, знаходиться серед тих, котрі потребують першочергового розв'язання в світлі нових гуманістичних тенденцій в освіті, з визначенням додаткових потенцій вищих навчальних закладів. Це зумовило здійснення діагностичного дослідження стану проблеми в Рівненському державному гуманітарному університеті (РДГУ). Дослідженням були охоплені студенти і викладачі мистецьких факультетів та факультету документальних комунікацій та менеджменту РДГУ. У групу дослід-

жуваних було включено випускників і вчителів загальноосвітніх шкіл з наміром визначення базової основи для подальшого формування культури спілкування студентів першого курсу.

Проведене дослідження вбачало досягнення наступних завдань:

1. Створення уявлення щодо сформованості культури спілкування у майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей та виявлення їх вікової динаміки.

2. Встановлення загальної реальної оцінки педагогами (вчителями загальноосвітніх шкіл, викладачами вищих навчальних закладів) рівнів та критеріїв сформованості культури спілкування учнів загальноосвітніх шкіл і студентів.

3. Виявлення рівня готовності педагогів до формування культури спілкування вихованців.

4. Визначення наявних шляхів формування культури спілкування студентів – майбутніх фахівців в гуманітарній сфері, які використовуються навчальними закладами.

Реалізація поставлених завдань спирається на використання методів спостереження, самоспостереження, самооцінки, анкетування, бесіди, дискусії, вивчення навчальних планів та планів з виховної роботи зазначених факультетів і кураторів окремих академічних груп.

Дослідження методами масового опитування вчителів загальноосвітніх шкіл м. Рівне, слухачів курсів Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (РОППО) та окремих викладачів РДГУ дозволило встановити, що у переважній більшості вони досягли наявного рівня культури спілкування шляхом самоосвіти і самовиховання. Лише 15 % з них зазначили, що в систему їх професійної підготовки входили окремі факультативи чи спецкурси з питань спілкування або ці проблеми розглядались в складі відповідних тем курсів етики та педагогіки.

Всі опитувані (230 осіб) були одностайні у тому, що загальний рівень культури спілкування в суспільстві є досить низьким. Оцінка педагогами рівня спілкування їхніх вихованців коливалась від низької (68 %) до середньої (32 %). Жоден з опитуваних педагогів не визнав рівень розвитку комунікативної молоді культури високими.

До основних шляхів формування культури спілкування педагоги віднесли спілкування з учнями (студентами) на заняттях та організацію виховних заходів. Проте, 14 % респондентів виділили виховні можливості змісту освіти, зауважили, що запровадження дисциплін з питань спілкування може реально покращити культурний рівень молодих людей.

Бесіди, проведені з учителями загальноосвітніх шкіл та викладачами вищих навчальних закладів показали, що їх особистий внесок у розв'язання проблеми полягає у:

- формуванні знань про спілкування і норми поведінки та позитивного ставлення до культури спілкування шляхом впливу на свідомість вихованців методами бесід, лекцій, розповідей, дискусій, прикладів, обговоренень конкретних подій та ситуацій – 100 %;
- заалученні молоді до діяльності, що потребує виявлення комунікативних умінь, дотримання етикетних вимог через організацію ігор, вікторин, конкурсів, вечорів відпочинку тощо – 32 %;
- застосуванні тренінгів спілкування – 7 %;
- використанні тестів, анкет з метою виявлення проблем спілкування та здійснення необхідної допомоги – 14 %.

Серед основних пропозицій педагогів щодо підвищення рівня культури спілкування учнівської та студентської молоді були:

- ввести в базові навчальні плани загальноосвітніх шкіл і вищих навчальних закладів предметів з питань спілкування як обов'язкових;
- розробити розширену програму з формування культури спілкування студентів – майбутніх спеціалістів гуманітарного профілю;
- підготувати і здійснити освітню програму у вигляді семінарів, тренінгів з питань спілкування серед педагогічних працівників.

Більшість опитуваних засвідчила той факт, що в вищому навчальному закладі система формування культури спілкування практично відсутня. Спостерігається лише її окремі складові, що представлені у переважній більшості додатковою роботою у структурі основного заняття та окремими виховними заходами.

Проведені опитування і бесіди дозволили констатувати те, що рівень підготовки педагогів до формування культури спілкування у своїх вихованців недостатній. Про це свідчать і відповіді слухачів курсів післядипломної педагогічної освіти РОППО на питання анкети “Що таке культура спілкування?”, в яких представлено окремі аспекти цілісного явища за типом:

- вміння слухати партнера;
- вміння володіти власними емоціями;
- формування зовнішнього вигляду і регулювання внутрішнього стану людини;
- комунікальність і вихованість людини;
- вміння висловитись та знайти підхід до кожного та ін.

Отримані відповіді спонукали нас до вивчення змісту та організації навчально-виховного процесу. Зокрема, нас цікавило питання інтеграції етико-психологічної проблематики стосовно спілкування у навчальні плани та плани виховної роботи в навчальному закладі.

Аналіз навчальних планів підготовки фазівців мистецьких спеціальностей художньо-педагогічного факультету та спеціальностей факультету документальних комунікацій та менеджменту РДГУ дозволив встановити, що для студентів 1 курсу мистецьких спеціальностей протягом останніх 7-ми років читається курс “Етика і психологія спілкування”, кількість аудиторних годин якого зменшилась за цей період з 36 до 18 (художньо-педагогічний факультет) та 26 (факультет музичної творчості). На факультеті документальних комунікацій та менеджменту для студентів III курсу всіх спеціальностей, окрім спеціальності “Бібліотекознавство і бібліографія” пропонується курс “Етика ділового спілкування” обсягом 30-36 аудиторних годин, а також для студентів спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність” – курс “Професійна етика”. Проте курс “Етика і психологія спілкування” знято у зв’язку з необхідністю зменшення тижневого навчального навантаження студентів.

Проведений нами аналіз дозволяє стверджувати, що при всій глобальності, суспільній значущості, складності даної проблеми, підготовка професіонала-інтелігента в напрямку формування культури спілкування здійснюється фрагментарно і поверхово, що з огляду на стан розвитку культури спілкування в суспільстві ні в якій мірі не може дати вагомих результатів.

Такі ж дані були отримані в процесі ознайомлення з планами виховної роботи факультетів, та планами роботи кураторів академічних груп. У них питання формування культури спілкування відображені або неконкретно, або представлені у вигляді окремих виховних заходів (в переважній більшості бесід).

Цікавий діагностичний матеріал представили результати опитувань і спостережень, здійснених у роботі з студентами мистецьких та економічних спеціальностей.

Більшість студентів 1-го курсу (90 %) розглядають спілкування як передачу інформації від однієї людини до іншої; 10 % з них виділяють у спілкування аспект взаємосприйняття людей та побудову на цій основі взаємовідносин. Жоден студент не виділяє у спілкуванні взаємодію його учасників.

Майже всі студенти (99 %) визнають, що мають проблеми у спілкуванні, не завжди знають, як поводитися у тій чи іншій ситуації. Причому 72 % з них вбачають у своїх труднощах дії та якості інших людей (“Інші мене не розуміють”, “В інших людей негативні риси характеру” тощо).

Однак, можна засвідчити обізнаність першокурсників з основними правилами етикету, хоча у спілкуванні з однолітками здебільшого ці правила ігноруються. Мова студентів (дівчат також)

нерідко наповнена сленгом, нецензурними виразами тощо. Зauważимо, що окремі першокурсники (7 %) вважають саме таку поведінку нормальною, а етикет – зайвим.

Спостереження і тестування щодо виявлення моральної суб'єктивності студентів-початківців дозволяють виділити в ній переважно егоцентричне ставлення до інших як до об'єктів комунікативного впливу, як ототожнення себе та особливо інших з виконуваною функцією.

Незначний за обсягом курс “Етики і психології спілкування”, котрий пропонується студентам мистецьких спеціальностей у першому семестрі призводить до деяких змін у психологічній і моральній сторонах культури спілкування, у поведінці і самовідчутті студентів.

Заслуговує на увагу те, що отримані знання з питань спілкування спонукають до підвищення як власної самооцінки, так і оцінки оточуючих. Наприклад, у творі “Хто я, хто інші люди?” першим реченням у тій чи іншій інтерпретації звучить: “Я – людина”. Ось думка однієї студентки: “Я – людина, я – живу, я щаслива з того, що я живу. Я – остання буква в алфавіті, але лише за допомогою пізнання Я ми пізнаємо власну сутність. Це відбувається тому, що ми розуміємо: Я не одна, таких Я є ще 33 літери”.

У підсумковій оцінці результатів вивчення зазначеного курсу один з студентів пише: “... з самого початку (коли розпочались перші пари) цей предмет, якщо чесно, мені не сподобався. А потім я впевнився, що в ньому немає нічого поганого. На даний час я хочу, щоб і надалі продовжувалось вивчення цього предмету, тому що на кожному занятті дізнаєшся про корисне і цікаве”. Серед усіх позитивних відгуків ми обрали саме цей як ілюстрацію тенденції щодо поступового формування позитивного ставлення до проблеми спілкування, зростання бажання поповнювати свій комунікативний досвід. Зазначимо, що в анонімному анкетуванні мотив “Спочатку було нецікаво”, який зустрічається в 23 % відсотках відповідей, змінюється резюме “Ми зрозуміли важливі для себе речі”.

У бесідах зі студентами-випускниками встановлено, що позитивне ставлення до вказаного курсу в основному зберігається, проте отримані знання і навички не завжди відповідно актуалізуються у практиці спілкування.

Темою для подальших роздумів стали результати, отримані на факультеті документальних комунікацій та менеджменту, де студентам зі спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність” (лише випуску 2003 р.) пропонувалась система курсів “Етика і психологія спілкування”, “Етика ділового спілкування”, “Професійна

етика", які логічно продовжували та взаємодоповнювали один одного. Наші спостереження дозволяють визначити достатньо високий рівень культури спілкування студентів цієї спеціальності, котрий динамічно підвищувався від першого курсу до останнього. Це виявлялось як у зовнішній поведінці студентів, так і в наявності системи етико-психологічних знань та позитивного ставлення до розв'язання комунікативних проблем.

Таким чином, проведене нами дослідження дало змогу констатувати, що у цілому спостерігається досить невисокий рівень сформованості культури спілкування в учнівській та студентській молоді (що підтверджує інтегративна оцінка опитуваних педагогів) та певна динаміка у бік його незначного підвищення по завершенні навчання. До числа реально використовуваних шляхів формування культури спілкування у вищому навчальному закладі відносяться: впровадження окремих курсів (спецкурсів) з проблем спілкування, введення поодиноких питань культури спілкування у відповідні теми циклу гуманітарних дисциплін (філософія, етика, психологія, педагогіка), організація виховних заходів, робота по формуванню деяких складових культури спілкування на заняттях у ході вивчення спеціальних дисциплін.

Все це вказує на те, що в навчальному закладі проводиться певна робота по формуванню культури спілкування, у здійсненні якої, однак, спостерігаються суттєві труднощі, спричиненні неви-соким рівнем культури спілкування учнів і студентів, недостатнім рівнем підготовленості учителів і викладачів навчальних закладів до розв'язання проблеми, а також фрагментарністю такої роботи.

Сучасні наукові дослідження, наш власний досвід підтверджують те, що неефективність реалізації задачі формування культури спілкування можливо подолати за рахунок впровадження у навчально-виховний процес освітнього закладу *організаційно-методичної системи* формування культури спілкування, основними компонентами якої є: *змістовний* – система курсів (спецкурсів) з питань культури спілкування, необхідних для підготовки фахівців; *методичний* – насамперед, ефективні засоби і методи формування культури спілкування у навчальному процесі, зокрема, дискусійні, ігрові, проблемні, тренінгові тощо; *організаційний* – оптимальні форми організації навчального процесу в ході вивчення відповідного навчального матеріалу (різноманітні види семінарів, тренінгові заняття, нетрадиційні форми навчання типу брейн-рингів, КВК та ін.). За нашими переконаннями така система є ефективною у плані формування в студентів етико-психологічної теоретичної основи в сприйнятті проблеми спілкування, уявлення про особливості, норми і

правила ділового спілкування та професійну етику фахівця, що сприятиме зростанню загальнокультурного рівня майбутніх спеціалістів.

Запропонована організаційно-методична система формування культури спілкування студентів у вищому навчальному закладі містить перспективи для подальших досліджень в напрямку конкретизації змісту психолого-етичної інформації, розширення спектру форм, методів, прийомів, засобів навчання у відповідності з розвитком інноваційних технологій, коригування міжпредметних зв'язків в процесі вивчення гуманітарних, соціально-економічних та фундаментальних професійно-орієнтованих дисциплін.

Література

1. Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії: Навч. посіб. для студентів гуманітарних спеціальностей вищих закладів. – К.: Либідь, 1996. – 176 с.
2. Батищев Г.С. Особенности культуры глубинного общения // Вопр. философии. – 1995. – № 3. – С. 109-129.
3. Каган М.С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. – М.: Политиздат, 1988. – 319 с.
4. Малахов В. Парадигма спілкування в сучасній культурі // Етика: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1996. – С. 259-268.
5. Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії: Навч. посібник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих закладів. – К.: Либідь, 1996. – 176 с.
6. Етика ділового спілкування: Курс лекцій / Т.К. Чмут, Г.Л. Чайка, М.П. Лукашевич, І.Б. Осечинська. – К.: МАУП, 1999. – 208 с.
7. Обозов Н.Н. Психологическая культура взаимных отношений. – М.: Знание, 1986. – 47 с.
8. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений. – К.: Либідь, 1990. – 191 с.
9. Парыгин Б.Д. Тенденции и перспективы общения в современном и будущем обществе // Основы социально-психологической теории. – М.: Мысль, 1971. – С. 337-344.
10. Петровская Л.Л. Компетентность в общении: Социально-психологический тренинг. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.
11. Рогов Е.И. Психология общения. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 304 с.
12. Семichenko B.A. Психология общения: Модульный курс (лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы) для преподавателей и студентов. – К.: "Магистр – S", 1997. – 151 с.
13. Волченко Л.В. Гуманность, деликатность, вежливость и этикет: Ценности культуры и морали. – М.: МГУ, 1992. – 117 с.

14. Кубрак О.В. Етика ділового та повсякденного спілкування: Навчальний посібник. – Суми: Університетська книга, 2001. – 207 с.
15. Радевич-Винницький Я. Етика і культура спілкування. – Львів: СПОЛОХ, 2001. – 223 с.
16. Етика ділового спілкування : Курс лекцій / Т.К. Чмут, Г.Л. Чайка, М.П. Лукашевич, І.Б. Осечинська. – К.: МАУП, 1999. – 208 с.
17. Богданова М.К. Педагогічні засади формування особистісно зорієнтованого спілкування майбутніх учителів: Автoreф. дис... канд. пед. наук. – О., 2000. – 20 с.
18. Загадарчук Г.М., Бондаренко Н.А. Розвиток культури спілкування студентів при вивченні курсу «Культура усного виступу та професійного спілкування» // Актуальні проблеми формування професійної та гуманітарної культури сучасного спеціаліста. – Тези доповідей. – Ч. I. – К. – 1994. – С. 265-266.
19. Луговий В.І. Освіта і культура сучасного спеціаліста (методологічний аспект) // Актуальні проблеми формування професійної та гуманітарної культури сучасного спеціаліста. – Тези доповідей. – Ч. I. – К. – 1994. – С. 4-7.
20. Тимченко І.І. Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: Автoreф. дис... канд. пед. наук. – Хмельницький. – 2001. – 20 с.
21. Яковліва О.П. Формування комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі виховної роботи в оздоровчих таборах: Автoreф. дис... канд. пед. наук. – К. – 2002. – 20 с.
22. Етика ділового спілкування: Курс лекцій / Т.К. Чмут, Г.Л. Чайка, М.П. Лукашевич, І.Б. Осечинська. – К.: МАУП, 1999. – 208 с.
23. Кудрявцева В.Ф. Розвиток духовної культури педагога у системі підвищення кваліфікації: Дис... канд. пед. наук. – К. – 1996. – 214 с.
24. Етика ділового спілкування: Курс лекцій / Т.К. Чмут, Г.Л. Чайка, М.П. Лукашевич, І.Б. Осечинська. – К.: МАУП, 1999. – 208 с.
25. Черній В.С. Людські взаємини як філософська, педагогічна та психологічна проблема // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 12. У 3-х частинах. Ч.ІІ. – Рівне: РДГУ, 2000. – С.203-207.
26. Левашов Т.Н. Общая культура учителя. – М.: Знание, 1974. – 16 с.
27. Каплинский В.В. Формирование коммуникативных умений будущего учителя на основе проблемных педагогических ситуаций: Дисс... канд. пед. наук. – К. – 1993. – 183 с.
28. Статінова Н.П. Формування культури спеціаліста як педагогічна проблема // Актуальні проблеми формування професійної та

гуманітарної культури сучасного спеціаліста. – Тези доповідей. Ч.І. – К. – 1994. – С. 17-19.

29. Баскаков О.Я. Методологічні проблеми формування культури економічних кадрів у сучасних умовах // Актуальні проблеми формування професійної та гуманітарної культури сучасного спеціаліста. – Тези доповідей. – Ч. І. – К. – 1994. – С. 14-16.

30. Богданова М.К. Педагогічні засади формування особистісно зорієнтованого спілкування учителів: Автореф. дис... канд. пед. наук. – Одеса. – 2000. – 20 с.

УДК 372.9:73

Рембач О.О.

Технологічний університет Поділля

КУЛЬТУРА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІСТА

Анотація. У статті аналізуються різні підходи до визначення поняття “культура” та “культура спілкування”. Розкривається зміст та функціональні особливості культури ділового спілкування в контексті професійної діяльності фахівця.

Ключові слова: культура, філософсько-антропологічний підхід, спілкування, культура спілкування (комунікативна культура), культура ділового спілкування.

Вступ. В умовах динамічних соціальних перетворень одним з завдань вищої освіти в Україні є розвиток у випускників вищої школи здатності до адаптації на ринку праці, зокрема, формування культури ділового спілкування майбутніх спеціалістів, оскільки вона є невід'ємною складовою професіоналізму кожного фахівця та умовою, що забезпечує самореалізацію особи в суспільних відносинах.

Постановка задачі. Завдання дослідження полягає у виявленні змісту та функціональних характеристик феномена культура ділового спілкування майбутнього спеціаліста.

Результати. З метою визначення змісту та функцій культури ділового спілкування спеціаліста доцільно проаналізувати, перш за все, різні підходи до визначення поняття “культура”. Поняття “культура” відноситься до ряду фундаментальних в сучасному суспільствознавстві. Важко назвати інше слово, яке мало б таку велику кількість різних, часто суперечливих визначень та смислових відтінків. Багатообразність тлумачень пояснюється тим, що культура виражася глибину та невимірність людського буття. Культура така ж бага-